

Eğitim Bilimleri Araştırmaları İçin Doküman İnceleme Yöntemi

Doç. Dr. Umut Birkan ÖZKAN

6. Baskı

Doç. Dr. Umut Birkan ÖZKAN

EĞİTİM BİLİMLERİ ARAŞTIRMALARI İÇİN DOKÜMAN İNCELEME YÖNTEMİ

ISBN 978-605-241-723-2

Kitap içeriğinin tüm sorumluluğu yazarına aittir.

© 2023, PEGEM AKADEMİ

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Pegem Akademi Yay. Eğt. Dan. Hizm. Tic. AŞ'ye aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri, kapak tasarımı; mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kayıt ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz ve dağıtılamaz. Bu kitap, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır. Okuyucularımızın bandrolü olmayan kitaplar hakkında yayinevimize bilgi vermesini ve bandrolsüz yayınları satın almamasını diliyoruz.

Pegem Akademi Yayıncılık, 1998 yılından bugüne uluslararası düzeyde düzenli faaliyet yürüten **uluslararası akademik bir yayinevi**dir. Yayımladığı kitaplar; Yükseköğretim Kurulunca tanınan yükseköğretim kurumlarının kataloglarında yer almaktadır. Dünyadaki en büyük çevrimiçi kamu erişim kataloğu olan **WorldCat** ve ayrıca Türkiye'de kurulan **Turcademy.com** tarafından yayınları taranmaktadır, indekslenmektedir. Aynı alanda farklı yazarlara ait 1000'in üzerinde yayını bulunmaktadır. Pegem Akademi Yayınları ile ilgili detaylı bilgilere <http://pegem.net> adresinden ulaşılabilmektedir.

1. Baskı: Ağustos 2019, Ankara

6. Baskı: Temmuz 2023, Ankara

Yayın-Proje: Ferdi Akkaya

Dizgi-Grafik Tasarım: Müge Kuyrukcu

Kapak Tasarım: Pegem Akademi

Baskı: Sonçağ Yayıncılık Matbaacılık Reklam San Tic. Ltd. Şti.

İstanbul Cad. İstanbul Çarşısı 48/48 İskitler/Ankara

Tel: (0312) 341 36 67

Yayıncı Sertifika No: 51818

Matbaa Sertifika No: 47865

İletişim

Macun Mah. 204. Cad. No: 141/A-33 Yenimahalle/ANKARA

Yayınevi: 0312 430 67 50

Dağıtım: 0312 434 54 24

Hazırlık Kursları: 0312 419 05 60

İnternet: www.pegem.net

E-ileti: pegem@pegem.net

WhatsApp Hattı: 0538 594 92 40

“Her işin esas hedefine kısa ve kestirme yoldan varmak arzu edilmekle beraber, yolun kabul edilebilir; mantıki ve özellikle ilmi olması şarttır.”

K. Atatürk

**Bu kitap;
Gazi Mustafa Kemal ATATÜRK’e
sonsuz şükran ve saygıyla ithaf edilmiştir.**

Doç. Dr. Umut Birkan ÖZKAN

1977 yılında Bursa'da doğdu. İlk ve orta öğrenimini Bursa'da tamamladı. 1998 yılında Gazi Üniversitesi Teknik Eğitim Fakültesi Yapı Eğitimi Bölümünde lisans; 2005 yılında Balıkesir Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü İnşaat Mühendisliği Anabilim Dalında yüksek lisans; 2011 yılında Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalında ikinci yüksek lisans ve 2016 yılında aynı anabilim dalında (Eğitim Programları ve Öğretim Bilim Dalı) doktora programını tamamladı.

Türk Silahlı Kuvvetleri bünyesinde bulunan askeri lise, yüksekokul ve hizmetçi eğitim kurumlarında öğretmen ve öğretim görevlisi olarak dersler veren yazar yine bu kurumlarda çeşitli idari görevler de üstlendi. 2018 yılında Milli Savunma Üniversitesine öğretim üyesi olarak atanan Dr. Umut Birkan ÖZKAN halen Milli Savunma Üniversitesi Kara Astsubay Meslek Yüksek Okulu Eğitim Bilimleri Bölüm Başkanı olarak görev yapmaktadır.

Yazarın, "21. Yüzyılın Eğitim Anlayışıyla Mesleki ve Teknik Eğitimin Esasları" isimli tek yazarlı ve "Türkiye Cumhuriyeti'nin Kuruluş Yıllarında Eğitim Sorunları 1923-1938" isimli iki yazarlı kitabı ve alanla ilgili çok sayıda yayımlanmış makalesi ve bildirisi bulunmaktadır.

ÖN SÖZ

Günümüzde bir araştırma yöntemleri hiyerarşisi yapılmış olsaydı eğer, doküman inceleme yöntemi muhtemelen bu sıralamanın zirvesinde yer almazdı. Ancak, eğitim bilimleri araştırmalarının geçmişine bakıldığında, araştırmacıların dokümanlar yardımıyla karşılaştıkları engelleri birdenbire geçtikleri ve daha önceden fark edilemeyen şeyleri ortaya çıkardıkları görülmektedir. Doküman inceleme, diğer araştırma yöntemlerinde de olduğu gibi, gerçeğe giden nihai bir yol değildir, ancak yararlıdır ve diğer yöntemlerle elde edilemeyecek verilere ulaşılabilir. Eğitimle ilgili konular ve özellikle gündelik uygulamalar için, şimdilik fark edilemeyen bazı mefhumlar ve eylemler şu anda bakılan fakat görülemeyen dokümanlar içinde olabilir. Bu sorunun yanıtlanması için bu kitapta tartışılan doküman inceleme yönteminin, dokümanlara erişimin çok daha kolay olduğu günümüzde, kullanımının artabilecek olması heyecan verici bir olasılık gibi görünmektedir.

Eğitimsel bir olgu derinlemesine ve kendi bağlamı içerisinde açıklanmaya çalışıldığında, ihtiyaç duyulan verileri toplamak için doküman inceleme yöntemine başvurulmaktadır. Eğitim alanında doküman inceleme yöntemine başvurmayı gerekli kılan çok sayıda unsur vardır. Eğitim bilimlerinin kapsamına giren konuların, kendi ortamında ve zaman periyodunda ele alınmasını gerektiren özellikleri nedeniyle hem genellenmesi güç hem de tekrar edilmesi imkânsızdır. Bununla birlikte, bu konuları araştırmak geniş bir bilgi ve tecrübe birikimi sağlamanın yanında günümüzü daha sağlıklı değerlendirerek geleceğe yönelik sağlam planlar yapılmasına katkı sağlayabilir. Bu kapsamda, doküman inceleme yöntemi, eğitim bilimleri alanında çalışanların anlamlı ve gerçekçi veriler elde etmesini sağlayabilir. Bu nedenle, eğitim alanındaki araştırmacıların, doküman inceleme yöntemi hakkında bilgi ve beceri sahibi olması gittikçe önemli hale gelmektedir.

Doküman inceleme yöntemini konu alan bu kitapta, eğitim bilimleri alanında yapılacak çalışmaların yöntemsel boyutuna katkıda bulunarak araştırmacılara bir ışık tutmak amaçlanmaktadır. Bu nedenle, bu kitabın, eğitim bilimleri alanındaki bilimsel çalışmalarda doküman inceleme yönteminin kullanılması üzerine tartışmalara neden olması ve bu konuda daha fazla çalışılması için bir katalizör görevi görmesi umulmaktadır.

Kitap, doküman inceleme yönteminin kullanımı hakkında derinlemesine bir açıklama sunmayı amaçlamamaktadır; bu, başka yayınlarda ele alınmış bir hedefdir. Bunun yerine, bu yöntemle aşına olmayan veya sadece şüpheyle yaklaşan eğitim bilimi araştırmacılarına yöntemin uygulanabilirliğini göstermeyi amaçlamaktadır. Umut ederim ki bu girişim eğitim bilimcilerin düşüncelerini provoke ederek ve

alışılagelmiş araştırma yaklaşımlarına meydan okuyarak, bilimsel araştırma yöntemleri ile ilgili derslere doküman inceleme yöntemini entegre etmeye ve araştırma faaliyetlerinde bu yöntemi keşfetmeye ikna edebilir.

Doç. Dr. Umut Birkan ÖZKAN

İÇİNDEKİLER

Ön Söz.....v

1. BÖLÜM

DOKÜMAN İNCELEME YÖNTEMİNDE ANAHTAR KAVRAMLAR

Bilimsel Bir Araştırma Yöntemi Olarak Doküman İncelemesi	1
Doküman İncelemesinin Kökleri	5
Doküman İnceleme Yöntemini Kullanacak Araştırmacıların Sahip Olması Gerekten Beceriler	9
Doküman İnceleme Yöntemini Seçmeden Önce Araştırmacıların Sorması Gerekten Sorular	11

2. BÖLÜM

DOKÜMANLAR VE DOKÜMANLARIN KAYNAKLARI

Doküman Nedir?	13
Dokümanların Kaynakları	17

3. BÖLÜM

DOKÜMAN İNCELEME YÖNTEMİNDE SÜREÇ

Araştırma Sorusu	25
Doküman İnceleme Süreci	28
Verilerin Analiz Edilmesinde İçerik Analizinin Kullanılması.....	37
Verilerin Analiz Edilmesinde Betimsel Analizin Kullanılması	55

4. BÖLÜM

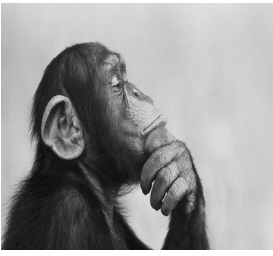
EĞİTİM BİLİMLERİNDE DOKÜMAN İNCELEMESİNE DAYALI ÇALIŞMALARIN YAZIMI

Başlık, Özet, Anahtar Kelimeler	59
Giriş, Yöntem	61
Bulgular, Sonuç, Öneriler, Kaynakça	66
Sonsöz	71
Kaynakça.....	73

1. BÖLÜM

DOKÜMAN İNCELEME YÖNTEMİNDE ANAHTAR KAVRAMLAR

Bu bölümde, öncelikle bilimsel bir araştırma yöntemi olarak doküman incelemesinden bahsedilecektir. Doküman incelemesinin temellerini oluşturan çalışmalar hakkında bilgi verildikten sonra doküman incelemesi yöntemini kullanacak araştırmacıların hangi becerilere ihtiyaç duyacağı açıklanacaktır. Son olarak, doküman inceleme yöntemini seçmeden önce göz önünde bulundurulması gereken hususlara yer verilecektir.

Doküman incelemesi, bilimsel bir araştırma yöntemi midir?

Doküman incelemesinin ilk örnekleri hangi çalışmalardır?

Doküman inceleme yöntemini kullanmak için gerekli becerilere sahip bir araştırmacı mıyım?

1.1. Bilimsel Bir Araştırma Yöntemi Olarak Doküman İncelemesi

Eğitim Bilimleri alanında araştırma yapmak, eğitimle ilgili belirli bir olguya ilişkin açıklama(lar) veya yanıt(lar) bulmak için eylemde bulunmaktır. Bu eylemin en kısa zamanda, en az enerji, emek ve maliyetle gerçekleştirilebilmesi için zihinsel ve dirik işlemsel süreçler olan bilimsel yöntemler kullanılır^{1 2}. Bu süreç, bilimsel araştırmada cevap aranan problemin çözümü için izlenecek yolları doğru ve tutarlı bir biçimde ortaya koyan ve birbiri ile ilişkili olan aşamalardan oluşmaktadır³. Üzerinde çalışılan olgu ile ilgili verilerin sistematik bir şekilde toplanması ve analizi bu aşamaların bir parçasıdır. Tam da bu noktada doküman incelemesinin

1 Sönmez, V., & Alacapınar, F. G. (2014). *Örneklendirilmiş bilimsel araştırma yöntemleri*. (Genişletilmiş 3. Baskı). Ankara: Anı Yayıncılık. s.31

2 Türkdoğan, O. (1995). *Bilimsel Değerlendirme ve Araştırma Metodolojisi*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları. s.167

3 İslamoğlu, A.H. & Almaçık, Ü. (2016). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri (SPSS Uygulamalı)*. (Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş 5. Baskı). İstanbul: Beta. s.83

sinin bilimsel bir araştırma yöntemi mi yoksa bilimsel bir araştırma yönteminin aşaması olarak kabul edilebilecek bir veri toplama tekniği mi olduğu konusunda kafa karışıklığı yaşandığı söylenebilir. Dokümanların kullanıldığı yöntemlerin açıkça yöntembilimsel ve kuramsal soru işaretlerini beraberinde getirdiği ve bunun yanı sıra yöntemi çevreleyen teknikler için de bir mesele olduğu ifade edilebilir⁴. Bu belirsizliğin açıklığa kavuşturulmasında; araştırma yönteminin araştırmanın amacının gerçekleştirilmesinde kullanılan genel yaklaşım olduğu, veri toplama tekniğinin ise araştırma yönteminin gerçekleştirilebilmesi için kullanılan bir araç⁵ olduğu hatırdan çıkarılmamalıdır⁶. Doküman inceleme yöntemi, araştırmanın veri setini oluşturan birincil veya ikincil kaynak olarak nitelendirilen çeşitli dokümanların elde edilmesi, gözden geçirilmesi, sorgulanması ve analizi olarak tanımlanabilir. Doküman incelemesi, hem basılı hem de elektronik materyalleri incelemek veya değerlendirmek için sistematik bir işlemdir⁷. Diğer araştırma yöntemlerinde olduğu gibi, doküman incelemesi de anlam çıkarmak, anlayış kazanmak ve ampirik bilgi geliştirmek için verilerin incelenmesini ve yorumlanmasını gerektirir⁸. Doküman incelemesinde analitik işlem süreci, dokümanlarda yer alan verilerin bulunmasını, seçilmesini, değerlendirilmesini (anlamlandırılmasını) ve sentezlenmesini içermektedir⁹. Son yıllarda, yöntem bölümünde doküman incelemesinden bahseden bilimsel araştırmaların sayısında artış olduğu¹⁰ ancak bu sayıların diğer yöntemlere göre çok da yüksek olmadığı görülmektedir¹¹. Bununla

4 May, T. (2011). *Social Research Issues, Methods and Process*. (Fourth edition). Berkshire, England: The McGraw-Hill Companies. s.193

5 Türkdöğün, O. (1995). *age*. s.167

6 Bu konuda Chu & Ke (2017), veri toplama ve analiz tekniklerinin herhangi bir araştırma yönteminin iki ana bileşeni olduğunu ve araştırma yöntemlerinin, veri toplama tekniği ile sınıflandırılması ve adlandırılması gerektiğini belirtmektedir. Chu & Ke'ye (2017) göre eğer gözlem veri toplama tekniği olarak kullanılıyorsa, bir araştırma gözlem araştırması olarak adlandırılır. Chu, H., & Ke, Q. (2017). Research methods: What's in the name?. *Library & Information Science Research*, 39(4), 284-294. s.293

7 Bowen, G. A. (2009). Document analysis as a qualitative research method. *Qualitative research journal*, 9(2), 27-40. s.27

8 Bowen, G. A. (2009). *age*. s.27

9 Bowen, G. A. (2009). *age*. s.28

10 Eğitim fakültesi dergilerinde yayınlanan fen eğitimi makalelerinin yöntem eğilimlerinin analizinin yapıldığı bir çalışmada, fen eğitimi makalelerinde yöntem olarak doküman incelemesinin kullanıldığı çalışmaların sayısı 2015 ve 2016 yılında iki iken 2017 yılında 10 olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Karamustafaoğlu, O., & Değirmenci, S. (2018). Eğitim Fakültesi Dergilerinde Yayınlanan Fen Eğitimi Makalelerinin Yöntem Eğilimlerinin Analizi. *Caucasian Journal of Science*, 5(2), 50-64.

11 Türkiye'de 2002-2018 yılları arasında sosyal bilgiler eğitimi alanında yapılan doktora tezlerinin analiz edildiği bir çalışmanın bulgularına göre, sosyal bilgiler eğitimi alanında yapılan 158 doktora tezinin sekizinde araştırma yöntemi olarak doküman incelemesinin kullanılmıştır. Haçat, S. O., & Demir, F. B. (2018). Sosyal Bilgiler Eğitimi Üzerine Yapılan Doktora Tezlerinin Değerlendirilmesi (2002-2018). *Avrasya Uluslararası Araştırmalar*

birlikte, alanyazında bulunan araştırmaların çoğunda, doküman incelemesi yönteminde izlenen süreçler ve dokümanların analizlerinin sonuçları ile ilgili yeterli ayrıntıya yer verilmediği göze çarpmaktadır¹². Bu durum, mevcut çalışmalardan yararlanabilecek diğer araştırmacıların bilimsel bir araştırma yöntemi olarak doküman incelemesi hakkında bilgi sahibi olmasını engelleyen unsurlardan biri olarak görülebilir. Diğer bir deyişle, konuya yaklaşmak için kullandıkları yöntem veya yöntemlerin güçlü ve zayıf yönlerini tanımlamaları ve mevcut yayınlanmış araştırmalara atıfta bulunarak sık sık metodolojik duruşlarını doğrulamaları gerekmektedir¹³.

Eğitim bilimlerinde yararlı ve az kullanılan bir yaklaşım olan doküman incelemesi yöntemi, araştırma protokolüne sıkı sıkıya bağlılık gerektiren bilimsel bir yöntemdir. Doküman incelemesi, genel bir alanyazın taraması yapmayı ifade etmemektedir. Doküman inceleme hem bir veri toplama yöntemini hem de bir analiz biçimini ifade etmektedir¹⁴. Doküman incelemesi yöntemi, fiziksel kaynakların sınırlarını belirlemek, kategorize etmek, araştırmak ve yorumlamak için kullanılan teknikler olarak tanımlanmaktadır¹⁵. Doküman incelemesi, araştırma konusuyla ilgili bir dokümanın özetini çıkarmak veya açıklamasını yapmaktan ziyade dokümanın içeriğinin bir analizini ve çoğu durumda da belirli bir tarihsel veya çağdaş bağlam içerisinde dokümanda verilmek istenen mesajın, niyetin ve güdünün incelenmesini içerir¹⁶.

Bilimsel araştırma yöntemleri, tüm bilim dallarında olduğu gibi eğitim bilimlerinde de geçerlidir. Ancak çoğu kez yöntem, teknikle karıştırılmaktadır¹⁷. Bilimsel gerçekliğe ulaşılması için gerekli olan verinin toplanması ve analiz edilmesi sürecinin belirli bir sistem dahilinde kontrol edildiği araştırma yöntemleri¹⁸ pek çok tekniği bünyesinde barındırabilir. Bununla birlikte, yöntem ile kullanılan tekniklerin birbirine uygun olması istenir¹⁹. Bu bakış açısıyla, doküman inceleme yönteminin kullanıldığı araştırmalarda veri toplama tekniği olarak doküman incelemesi kullanılabilir. Aynı zamanda diğer araştırma yöntemlerinde de doküman inceleme veri toplama aşamasında kullanılabilir. Tek başına bir veri

Dergisi, 6(15), 948-973.s.966

12 Bowen, G. A. (2009). *age*. s.27

13 Prior, L. (2003). *Using documents in social research*. London: Sage Publications Ltd. s.ix

14 O'leary, Z. (2004). *The essential guide to doing research*. London: Sage Publications Ltd. s.177

15 Payne, G., & Payne, J. (2004). *Key Concepts in Social Research*. London: Sage Publications. s.60

16 Harvey, L. (2018). *Researching the Real World*.

<http://www.qualityresearchinternational.com/methodology/RRW5pt1Introduction.php> adresinden 11 Temmuz 2018 tarihinde erişilmiştir.

17 İslamoğlu, A. H. (2002). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. İstanbul: Beta. s.13

18 Kozak, M. (2017). *Bilimsel Araştırma: Tasarım, Yazım ve Yayım Teknikleri*. (3. Baskı). Ankara: Detay Yayıncılık. s.24

19 Türkdöğen, O. (1995). *age*. s.169

toplama tekniği olarak kullanılabilen doküman inceleme²⁰, genellikle diğer veri toplama tekniklerine göre düşük değerlerde görülmekte veya diğer tekniklerin bir tamamlayıcısı olarak kullanılmaktadır²¹. Eğitim bilimleri alanında yapılan araştırmalarda derinlemesine görüşme ya da gözlem yoluyla verilerin toplanmasına daha çok rağbet edilmektedir. Eğitim bilimciler doküman incelemesini gözlem ve görüşme türü teknikler ile toplanan verileri desteklemek amacıyla kullanmakla birlikte nadiren temel veri toplama tekniği olarak tercih edilebilmektedir.

Veri Toplama Aracı	f	%
Ölçek	58	34.9
Anket	45	27.1
Başarı Testleri	43	25.9
Diğer (Form)	42	25.3
Görüşme	14	8.43
Envanter	9	5.42
Gözlem	3	1.81
Odak Grup Görüşmesi	2	1.20
Doküman İncelemesi	1	0.60

Eğitimde ölçme ve değerlendirme alanında YÖK Ulusal Tez Merkezinde yayınlanan ve erişime açık olan 166 yüksek lisans tezinin incelendiği araştırmada, doküman incelemesinin en az kullanılan veri toplama aracı olduğu bulunmuştur²².

Bazı durumlarda araştırmacılar, gündelik olaylar sırasında üretilen veya özel olarak mevcut bir araştırma için oluşturulan dokümanları toplayarak ve inceleyerek gözlem, katılımcı gözlem ve görüşmeyi tamamlar. Bu nedenle, doküman incelemesi, araştırma ortamındaki katılımcıların değerlerini ve inançlarını tasvir etmede zengin ve fazla göze çarpmayan bir tekniktir²³. Bununla birlikte, insan ilişkileri (örneğin, psikolojik yıldırma nedeniyle öğretmenlerin okul yöneticilerine açtığı davaların kayıtları), daha fazla tarihsel bilgi (örneğin, arşiv kayıtlarından elde edilen öğrencilere ilişkin sayısal bilgiler) ve doğrudan gözlemlenemeyen şeylerle (örneğin, bir eğitim örgütünün politikaları ve prosedürleri gibi soyut konular) ilgili paha biçilmez veriler de sağlayabilir²⁴. Doküman incelemesi veri toplama tekniği olarak kullanıldığında sosyal anketlerden, derinlemesine görüşmelerden ya da katılımcı gözlemleri gibi diğer tekniklerden daha yararlı ve hatta bazen daha uygun maliyetlidir²⁵.

20 Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2011). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık. s.187

21 Mogalakwe, M. (2006). The use of documentary research methods in social research. *African sociological review*, 10(1), 221-230. s.221

22 Şenyurt, S., & Özkan, Y. Ö. (2017). Eğitimde ölçme ve değerlendirme alanında yapılan yüksek lisans tezlerinin tematik ve metodolojik açıdan incelenmesi. *İlköğretim Online*, 16(2). s.641

23 Marshall, C., & Rossman, G. B. (2006). *Designing qualitative research*. (Fourth Edition). Thousand Oaks, California: Sage Publications, Inc. s.107

24 Yin, R. K. (2011). *Qualitative research from start to finish*. New York, NY, USA: The Guilford Press. s.147

25 Mogalakwe, M. (2006). *age*. s.221

Sonuç olarak doküman incelemesinin, araştırma verilerinin birincil kaynağı olarak çeşitli dokümanların toplanması, gözden geçirilmesi, sorgulanması ve analizi olarak tanımlanabilen²⁶ bilimsel bir araştırma yöntemi olduğu söylenebilir. Bunun yanında, veri toplama tekniği olarak kullanıldığında ise bilimsel araştırma sürecinin bir parçası haline gelmektedir. Ne yazık ki, doküman inceleme yönteminin, tarihçilerin ve kütüphanecilerin tekelinde olduğu yönünde yanlış bir düşünce de hâkimdir. Tüm bunların yanında, doküman incelemesinin bireysel, mütevazı ve edilgen bir yöntem olması bu yöntemin kullanılması hususunda eğitim bilimleri araştırmacılarının ilgi duymasına sebep olmaktadır²⁷. Bu araştırma yöntemi etkin bir şekilde kullanılacaksa, doküman incelemesinin daha iyi anlaşılmasının oldukça önemli olduğu söylenebilir²⁸.

1.2. Doküman İncelemesinin Kökleri

Dokümanların kullanımı temel sosyal araştırmalarda ve eğitim bilimlerinde çok popüler olmayabilir ancak dokümanlara dayalı araştırmalar yeni değildir. Yirminci yüzyılın ilk yarısında, tamamı ya da bir kısmı dokümanlara dayanan birçok eğitimsel ve sosyal araştırma çalışması ve bu kaynakların kullanımları ve sınırlamaları ile ilgili birçok yararlı metodolojik tartışma bulunmaktadır²⁹. Doküman incelemesi yöntemi Karl Marx ve Emile Durkheim gibi klasik sosyal teorisyenler tarafından yaygın olarak kullanılmıştır. Marx yaptığı çalışmalarda kanunlar, tüzükler, fabrikalarda çocuk istihdamı raporu, bankacılık hukuku, mısır hukuku, parlamento tutanakları, İngiltere ve Galler için nüfus sayımı raporları gibi dokümanlardan yoğun bir şekilde yararlanmıştır³⁰. Marx ayrıca *The Times*, *Morning Star*, *Economist*, *New York Daily Tribune*, *Sankt-Peterburgskie* gibi 33 adet yerli ve yabancı gazeteleri ve süreli yayınları da kullanmıştır³¹. Max Weber ise “Batı (Occident)”daki din sosyolojisi ve kapitalizmin kökenleri konusundaki çalışmalarında dini risale ve broşürlerden yoğun bir şekilde yararlanmıştır³².

26 O’leary, Z. (2004). *age*. s.177

27 Cardno, C., Rosales-Anderson, N., & McDonald, M. (2017). Documentary analysis hui: an emergent bricolage method for culturally responsive qualitative research. *MAI Journal* 6(2), 143-152. s.146

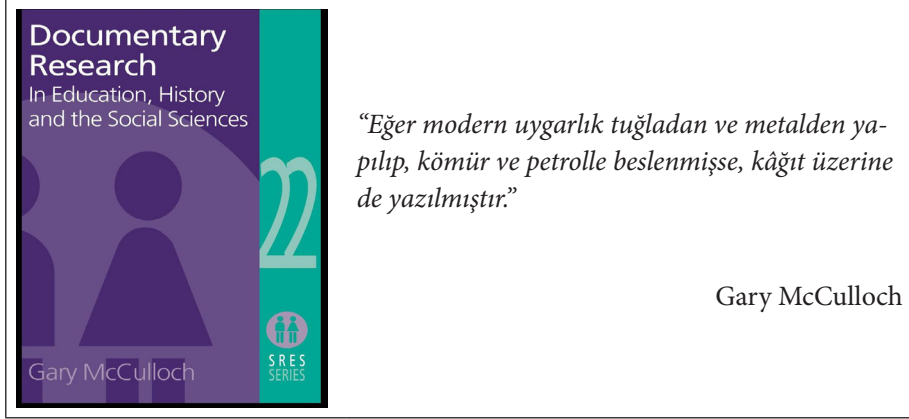
28 Bowen, G. A. (2009). *age*. s.38

29 McCulloch, G. (2004). *Documentary research: In education, history and the social sciences*. London: RoutledgeFalmer. s.10

30 Mogalakwe, M. (2006). The use of documentary research methods in social research. *African sociological review*, 10(1), 221-230. s.224

31 Harvey, L. (1990). *Critical social research* (Vol. 21). London, UK: Unwin Hyman Ltd. s.42-43

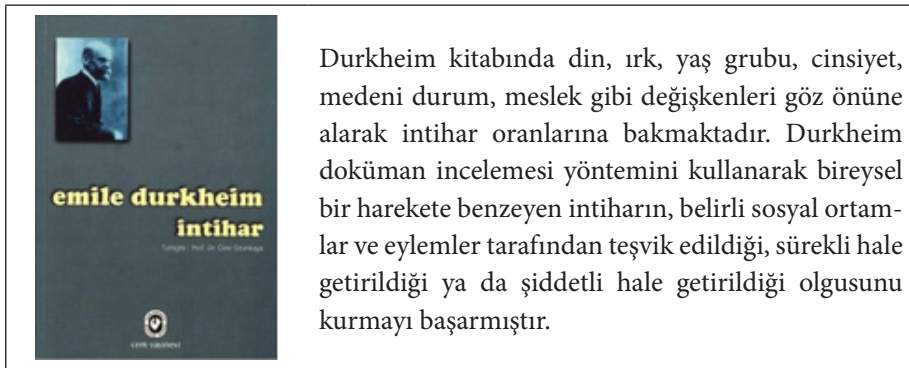
32 Forster, N. (1994). The analysis of company documentation. C. Cassell, & G. Symon (Eds.), *Qualitative methods in organizational research: a practical guide*. (147-166). London: Sage. s.147

“Eğer modern uygarlık tuğladan ve metalden yapı-
lıp, kömür ve petrolle beslenmişse, kâğıt üzerine
de yazılmıştır.”

Gary McCulloch

Sosyoloji disiplininin kurucularından biri olarak kabul edilen Durkheim, intihar konulu çalışmasını resmi istatistiklere dayandırmıştır³³. Durkheim, bir dizi Avrupa ülkesinde intihar dalgaları hakkında istatistiki bilgilerden yararlanmıştır. Durkheim’in yararlandığı başlıca resmi istatistik yayınları; Oesterreichische statistik, Annuaire statistique de la Belgique, Zeitschrift des Koeniglich Bayerischen statistischenbureau, Preussische Statistik (Sterblichkeit nach Todesursachen und Altersclassen der gestorbenen), Würtembürgische Jahrbücher für Statistik und Landeskunde, Badische Statistik, Tenth Census of the United States, Report on the Mortality and vital statistic of the United States 1880, IIC partie, Annuario statistico Italiano, Statistische nachrichten des Grossherzogthums Oldenburg, Comperendu general de l’administration de la justice criminelle en France gibi dokümanlardır³⁴.

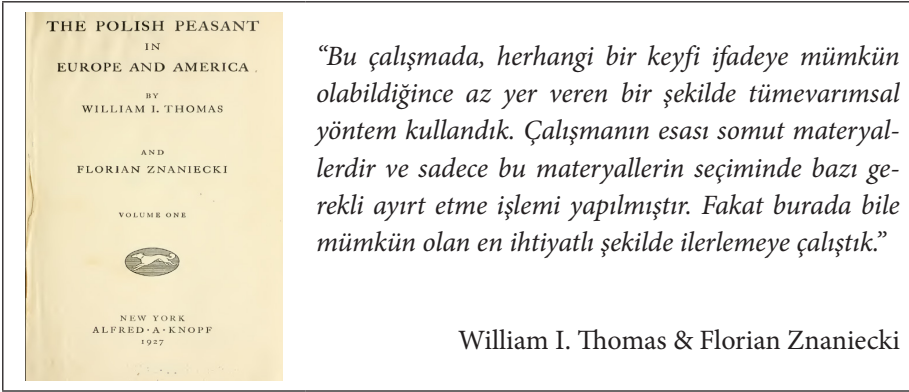

Durkheim kitabında din, ırk, yaş grubu, cinsiyet, medeni durum, meslek gibi değişkenleri göz önüne alarak intihar oranlarına bakmaktadır. Durkheim doküman incelemesi yöntemini kullanarak bireysel bir harekete benzeyen intiharın, belirli sosyal ortamlar ve eylemler tarafından teşvik edildiği, sürekli hale getirildiği ya da şiddetli hale getirildiği olgusunu kurmayı başarmıştır.

33 Mogalakwe, M. (2006). *age*. s.224

34 Durkheim, E. (2002). *İntihar Toplumbilimsel İnceleme*. Ö. Ozankaya (Çev.). İstanbul: Cem Yayınevi. (İlk baskı. 1897). s.36

1920'lerin ve 1930'ların alanyazını, temel kaygısı belirli toplulukların sosyal yaşamının doğasını bir dizi özel bağlamda ortaya koymak olan eğitimsel ve sosyal araştırmalarda dokümanların artan kullanımının bazı önemli örneklerini sunmaktadır³⁵. Thomas ve Znaniecki'nin (1918-1920) Amerika'daki Polonyalıların göç deneyimlerini inceledikleri ve ana veri kaynağı olarak ailelerdeki ve sosyal kurumlardaki (gazeteler, göçmenlik büroları, kiliseler, sosyal yardım kurumları ve mahkemeler) mektuplardan yararlandıkları çalışma bir araştırmada dokümanların kullanıldığı en eski çalışmalardan biridir³⁶. Thomas ve Znaniecki'nin çalışması, yirminci yüzyıl sosyal bilimlerinde doküman incelemenin yer etmesinde etkili olmuştur³⁷. Bu çalışmada kullanılan dokümanların bir kısmını 50 mektup dizisinin kapsadığı 764 adet mektup oluşturmaktadır³⁸.

1920'li yılların sonuna doğru, nüfus sayımı verileri, il ve ilçe kayıtları, mahkeme dosyaları, okul kayıtları, günlük gazeteler gibi dokümanların kullanıldığı bir çalışma daha yayımlanmıştır³⁹. Amerikan sosyal bilimlerindeki tüm zamanların en ünlü örnek olaylarından birisi olarak kabul edilen ve ilk basımı 1929 yılında yapılan “Middletown: Modern Amerikan Kültürü Üzerine Bir Araştırma (Middletown: A Study of Modern American Culture)”, orta ölçekli bir şehirde Amerikan yaşamının bu kadar ayrıntılı ve kapsamlı bir şekilde ele alması bakımından öncü olmuştur⁴⁰. Amerika Birleşik Devletleri'nde bu tür çalışmalar, 1892'de kurulan ve

35 McCulloch, G. (2004). *age*. s.12

36 Flick, U. (2009). *An introduction to qualitative research*. (Fourth Edition). London: Sage Publications Ltd. s.256

37 Jupp, V. (1993). Unit 21 of Open University Course DEH313: Critical analysis of text. *Principles of social and educational research* (101-123). Milton Keynes, UK: Open University. s.110

38 Thomas, W. I., & Znaniecki, F. (1927). *The Polish peasant in Europe and America: Monograph of an immigrant group* (Vol. 1). New York: Alfred A Knopf. s.1114-1115

39 Lynd, R. S., & Lynd, H. M. (1929). *Middletown: A study in contemporary American culture*. New York: Harcourt, Brace & Company, Inc. s.506

40 Yin, R. K. (2004). *The case study anthology*. Thousand Oaks, California: Sage Publications, Inc. s.26